ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ

СОНГУУЛЬД ОРОЛЦОГЧИД

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ.
СОНГУУЛЬД ОРОЛЦОГЧИД

НЭГ. СОНГОГЧ, СОНГОГЧИЙН ЭРХ ҮҮРЭГ

“Муу удирдагчдыг саналаа өгөөгүй сайн иргэд өөрсдөө сонгодог.”

Жорж Жин Натан
Америкийн шүүмжлэгч, сэтгүүлч, редактор

18 насанд хүрсэн, иргэний бүртгэлд бүртгүүлсэн, эрх зүйн бүрэн чадамжтай, сонгогчдын нэрийн жагсаалтад бүртгэгдсэн Монгол Улсын иргэнийг сонгогч гэнэ. Монгол Улсын иргэд бид нийтээрээ, чөлөөтэй, шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр саналаа нууцаар гаргаж, төрийн эрх барих дээд байгууллага болох Улсын Их Хурал, төрийн тэргүүн болох Ерөнхийлөгч, орон нутгийн өөрөө удирдах байгууллага болох Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлыг өөрсдийн төлөөллөөр бүрдүүлж байгаа үндсэн арга нь сонгууль юм. Харин шууд буюу төлөөлөгчдийн байгууллага гэдэг нь чухамдаа төрийн эрх барих, сонгуулиар бий болдог байгууллагуудыг хэлж байна.

Төрийн хэрэгт оролцоно гэдэг нь:

- Ерөнхийлөгч болон Улсын Их Хурлын гишүүдийг сонгох сонгуульд саналаа өгч оролцох;
- Ард нийтийн санал асуулгад оролцох, төр засгийн бодлого, шийдвэрт саналаа өгөх;
- Хууль дүрэм, бодлого, шийдвэрийн төслийг олон нийтээр хэлэлцүүлэх үед санал өгөх эрхийг багтаадаг.

Хэдийгээр сонгогч сонгуульд оролцож саналаа өгөх нь төрийн эрх барих төлөөллийн байгууллага, Ерөнхийлөгч, нутгийн өөрөө удирдах байгууллагыг сонгож байгуулах эрхээ эдлэхийн зэрэгцээ улс орныхоо ирээдүйн өмнө хүлээж буй маш том хариуцлага хүлээж байгаа хэрэг. Тиймээс,

- Сонгогч сонгуульд оролцож саналаа өгөхдөө хэр хариуцлагатай хандахаас төрийн бодлогын олон чухал асуудал хэрхэн шийдвэрлэгдэх нь хамаарна.

- Сонгогч сонгуулийн сурталчилгааны үед хууль зөрчсөн, шударга бус байдалд хэрхэн хандахаас сонгуулийн ардчилсан, шударга байдал шалтгаална.
- Сонгогч сонгуулийн үйл явц хуулийн хүрээнд шударга явагдаж буй эсэхэд иргэний хувьд хяналт тавих үүрэгтэй.
- Сонгогч бусдад сонгуульд оролцохгүй байхыг уриалах эрхгүй бөгөөд энэ нь таны хувьд хууль зөрчсөн үйлдэл болно гэдгийг мартаж болохгүй[1].
- Сонгуулийн эцсийн үр дүн сонгогч таны сонгуульд хэрхэн оролцож саналаа өгөхөөс шалтгаална.

Ардчилсан нийгмийн мөн чанар нь ард түмэн төрийн эрх барих төлөөллийн байгууллага, нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллагаа өөрсдөө сонгож байгуулдагт оршдог.

Хэдийгээр та сонгуульд оролцож саналаа өгөх, эсвэл оролцохгүй байхаа бие даан шийдэх эрхтэй боловч сонгуульд оролцож саналаа өгөх нь таны иргэний ухамсар, улс төрийн оролцооны илрэл гэдгийг мартах ёсгүй.

Таны хувьд сонгуульд оролцож саналаа өгнө гэдэг бол улс орны хөгжлийн бодлогын асуудлаар өөрийн байр суурийг илэрхийлэх боломж, хариуцлага гэдгийг ухамсарлах хэрэгтэй.

СОНГОГЧИЙН ЭРХ, ҮҮРГИЙН ТАЛААР ТА ЮУ МЭДЭХ ЁСТОЙ ВЭ?

1) Өөрийгөө төлөөлөх төрийн түшээг сонгох эрхтэй, мөн сонгосон төлөөлөгчөө хангалттай ажиллаагүй гэж үзвэл дахин сонгохгүй байх ч эрхтэй.
2) Улс төрийн аль нэг нам, эвсэл, нэр дэвшигчийг дэмжих, эсвэл дэмжихгүй байх, тэдний талаар үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлж, хэн нэгний дарамт шахалтгүйгээр саналаа чөлөөтэй өгөх эрхтэй.
3) Улс төрийн нам, эвсэл, нэр дэвшигчийн мөрийн хөтөлбөрийн онцлог, мөрийн хөтөлбөрөө хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө, тэдний мэдлэг боловсрол, туршлага, нэрээ дэвшүүлж өрсөлдөх болсон шалтгааны талаар мэдээлэл авах эрхтэй.
4) Улс төрийн нам, эвсэл, нэр дэвшигч сонгуулийн сурталчилгаандаа хэдий хэмжээний хөрөнгө зарцуулж, энэ зардал мөнгөө эх үүсвэрийн талаар мэдэх эрхтэй.

[1] *"Залуу сонгогчийн хөтөч" гарын авлага. Сонгогчдын Боловсрол Төв. 23 дугаар нүүр, УБ. 2020 он.*

5) Таны сонгосон төлөөлөгч хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлж байгаа эсэхийг хянах, тэдэнд асуулга тавьж, хариу авах, биечлэн уулзах, захидлаар харилцах, утсаар ярих зэргээр санал бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхтэй.

Сонгуульд саналаа өгснөөр төрийн эрх барих эрхээ дөрвөн жилд нэг удаа эдэлдэг ч үүнийг зөвхөн нэг өдрийн хэрэг мэтээр хандаж болохгүй нь. Харин энэ нь бүхэл бүтэн 4 жилийн турш, нэг сонгуулиас дараагийн сонгууль хүртэл үргэлжилдэг хариуцлагатай оролцоо юм. Тиймээс сэдвийнхээ төгсгөлд хариуцлагатай сонгогч байхын тулд зайлшгүй анхаарах "Санал өгөх 7 алхам"[2]-ыг орууллаа.

Алхам 1	Сонгогчдын нэрийн жагсаалтад бүртгэгдсэн эсэх, бүртгэгдсэн бол алдаа мадаггүй бүртгэгдсэн эсэх, бүртгэгдээгүй бол хуульд заасан журмын дагуу Улсын бүртгэлийн байгууллагад мэдэгдэж, бүртгүүлэх
Алхам 2	Сонгуульд оролцож буй нам, эвслийн мөрийн хөтөлбөр, алсын хараа, үзэл баримтлал, нэр дэвшигчдийн мэдлэг боловсрол, чадвар, ажлын туршлагын талаар хангалттай мэдээлэл цуглуулах
Алхам 3	Цуглуулсан мэдээллээ судалж, нам, эвсэл, нэр дэвшигчдийг харьцуулан үнэлж цэгнэх
Алхам 4	Та өөрийн болон улс орны ирээдүйг найдан даатгаж болох, итгэл даах улс төрийн нам, эвсэл, нэр дэвшигчийг шилж сонгох
Алхам 5	Сонгуулийн санал авах өдөр сонгуулийн санал авах байр руу очоод саналаа өгөөрэй. Ингээд дууслаа гээд санаа амарч болохгүй
Алхам 6	Сонгуулийн дараа ч сонгосон төрийн түшээдийнхээ үйл ажиллагааг нь сайтар ажиглаж, үнэлж байх
Алхам 7	Бүрэн эрхийн хугацаа өнгөрсний дараа тэдгээр улс төрийн нам, эвсэл, нэр дэвшигчийн төлөө дахин санал өгөх эсэхээ шийдээрэй.

[2] *"Залуу сонгогчийн хөтөч" гарын авлага. Сонгогчдын Боловсрол Төв. 24 дүгээр нүүр, УБ. 2020 он.*

УИХ-ЫН СОНГУУЛЬД СОНГОГЧДЫН ОРОЛЦОО
(насны бүлгээр, мян хүн, хувь, 2016 он)

Хүйсээр авч үзвэл:

УЛС ОРНУУДЫН СОНГОХ НАСНЫ ХАРЬЦУУЛАЛТ

Дэлхийн 109 улс 18 нас, Бразил, Куба, Иран зэрэг улсад 16 нас, Наури, Иордан зэрэг улсад 20 нас, Кувейт,Тонка, Марокко зэрэг улсад 21 наснаас сонгох эрхээ эдэлдэг байна.

ХОЁР.

СОНГУУЛИЙН БАЙГУУЛЛАГА

Сонгуулийг бүх нийтийн оролцоог хангаж, тэгш, чөлөөтэй, шударга явуулах нь ард түмний хүсэл зоригийг бүрэн дүүрэн, үнэн зөв илэрхийлэх үндэс болно. Сонгуулийг ийнхүү явуулахад сонгуулийн байгууллага хамгийн чухал үүрэг, оролцоотой. Сонгуулийн үйл явц нь сонгуулийг албан ёсоор зарлах, сонгуулийн тойрог, хэсэг байгуулах, сонгуульд оролцох улс төрийн нам, эвсэл, нэр дэвшигчдийг бүртгэх, сонгогчдын саналыг авах, сонгуулийн дүнг гаргаж мэдээлэх зэрэг олон үе шаттай, нөр их ажил байдаг. Сонгуулийг эхнээс нь дуустал бэлтгэн явуулж, хуулийн биелэлтийг хянаж, сонгуулийг бэлтгэн явуулах ажлыг бүхэлд нь зохион байгуулах бүрэн эрхтэй байгууллага бол сонгуулийн төв байгууллага юм.

Сонгуулийн төв байгууллагын эрх зүйн байдлыг Сонгуулийн төв байгууллагын тухай хуулиар тогтооно.

Сонгуулийн төв байгууллага буюу Сонгуулийн ерөнхий хороо

Сонгуулийн ерөнхий хороо сонгуулийг улсын хэмжээнд удирдан зохион байгуулж, аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн сонгуулийн хороо, хэсгийн хорооны үйл ажиллагааг нэгдсэн удирдлагаар хангаж ажилладаг.[3]

Сонгуулийн байгууллагын тогтолцоо нь:

Орон нутгийн байгууллага буюу гадаад орнуудад байгаа иргэдийн санал авах ажлыг зохион байгуулах төв болон салбар комисс, аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн сонгуулийн хороо, сонгогчдын санал авах ажлыг зохион байгуулах чиг үүрэг бүхий хэсгийн хорооноос бүрдэнэ.

Сонгуулийн ерөнхий хороо нь тогтмол үйл ажиллагаа явуулдаг бол орон нутгийн байгууллага нь түр зуурын шинжтэй, тухайн орон нутагтаа зөвхөн сонгуулийн үеэр байгуулагдан ажиллана.

Орон нутгийн сонгуулийн байгууллагад төрийн захиргааны болон төрийн үйлчилгээний албан хаагчдыг томилон ажиллуулдаг.

[3] *УИХ-ын сонгуулийн тухай хууль, 14.1 дэх хэсэг*

Сонгуулийн байгууллагын үндсэн чиг үүрэг нь:

- ✓ сонгууль зохион байгуулж явуулах
- ✓ сонгуульд оролцож буй нам, эвсэл болон нэр дэвшигчидтэй харилцах
- ✓ сонгогчдод хандсан үйл ажиллагааг багтаадаг.

1

Сонгууль зохион байгуулж явуулах чиг үүргийн хүрээнд сонгуулийн байгууллага нь сонгууль бэлтгэн явуулах ажлыг төлөвлөх, зохион байгуулах, сонгуулийн хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавих, сонгуулийн орон нутгийн байгууллагуудыг зохион байгуулах, мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах, сонгуулийн үйл ажиллагааны цаг хугацааны хуваарийг баталж, дагаж мөрдөх, төсөв хөрөнгийг хуваарилах, захиран зарцуулах, сонгуулийн дүнг нэгтгэн гаргах, нийтэд мэдээлэх зэрэг өргөн хүрээний асуудлыг хариуцдаг.

2

Сонгуульд оролцож буй нам, эвсэл, нэр дэвшигчтэй харилцах чиг үүргийн хүрээнд сонгуульд оролцож буй нам, эвсэл, нэр дэвшигчдийн сонгуульд оролцох хүсэлтийг хүлээн авах, холбогдох баримт бичгийг нягтлан шалгах, бүртгэх, нэр дэвшигчийн үнэмлэх олгох, тэдгээрийн үйл ажиллагаанд хуулийн дагуу хяналт тавих, хамтран ажиллах зэрэг олон талт үйл ажиллагаа багтдаг.

3

Сонгогчдод хандсан үйл ажиллагаа зохион байгуулах чиг үүргийн хувьд сонгуулийн байгууллага нь сонгогчдыг сонгуулийн хууль тогтоомж, сонгогч сонгуульд хэрхэн оролцох талаар мэдээллээр хангахын зэрэгцээ тэднийг сонгох эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь арга зүйн туслалцаа үзүүлэх, зөвлөгөө өгөх ажлыг өргөн хүрээтэй зохион байгуулдаг. Тухайлбал, Сонгуулийн ерөнхий хороо сонгууль бүрээр сонгогчдод зөвлөгөө, мэдээлэл, лавлагаа өгөх ажлыг Сонгогчдын боловсрол төвтэй хамтран хэрэгжүүлдэг бөгөөд үүний нэг нь “Сонгогчийн лавлах” шууд утас юм. Сонгогчид энэ утсанд хандан сонгуулийн хууль тогтоомжийн талаар болон сонгуулийн эрхээ хэрэгжүүлэхтэй холбоотой мэдээллийг утсаар болон цахимаар авах боломжтой байдаг. Энэ чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд хэвлэл мэдээллийн байгууллагын үүрэг оролцоо маш чухал байдаг.

Сонгогчид сонгуульд оролцож саналаа өгөх ажлыг зохион байгуулдаг, сонгогчдод хамгийн ойр ажилладаг сонгуулийн анхан шатны байгууллага нь сонгуулийн ***хэсгийн хороо*** юм. Хэсгийн хороо нь дараах чиг үүргийг хэрэгжүүлж ажиллана.

- санал авах өдөр, цагийг сонгогчдод мэдээлэх;
- санал авах байр, зөөврийн битүүмжилсэн саналын хайрцаг, сонгогчийн бүртгэлийн болон санал авах, тоолох, дүн гаргах, дамжуулах төхөөрөмж зэрэг санал авахад шаардлагатай бусад зүйлийг бэлтгэх
- санал авах ажлыг зохион байгуулах
- санал хураалтын дүнг танилцуулах.

Аль ч шатны сонгуулийн байгууллага хамтын удирдлагатай, эрх хэмжээнийхээ асуудлыг гишүүдийн гуравны хоёроос доошгүй нь оролцсон хуралдаанаар хэлэлцэж, олонхын саналаар шийдвэрлэдэг. Хороод нь хуралдаанаар хэлэлцсэн асуудлаар тогтоол гаргаж, тухайн хорооны дарга, нарийн бичгийн дарга гарын үсэг зуран баталгаажуулж, нийтэд ил тод мэдээлдэг.

Сонгуулийн хороодоос бүрэн эрхийнхээ хүрээнд гаргасан шийдвэр, хуулийн дагуу өгсөн үүргийг тухайн нутаг дэвсгэр дэх зохих байгууллага, албан тушаалтан, иргэн биелүүлэх үүрэгтэй.

Сонгуулийн байгууллагын ажилтнууд нь сонгуульд оролцож байгаа нам, эвсэл, нэр дэвшигчийн талаар байр суурьиа илэрхийлэх, сурталчилгаа явуулах, энэ зорилгоор сонгогчоос сонгуулийн эрхээ эдлэхэд болон санал авах, тоолох, дүн дамжуулах ажиллагаанд саад учруулах, бусдыг төлөөлж санал өгөх, гарын үсэг хуурамчаар үйлдэх зэрэг хууль бус аливаа үйлдэл хийх, зохион байгуулах, бусад хэлбэрээр дэмжихийг хориглодог.

Монгол Улсын Бага Хурлын 1992 оны 18 дугаар тогтоолоор Улсын Их Хурлын дэргэдэх Сонгуулийн ерөнхий хороог 15 гишүүнтэйгээр анх байгуулжээ.

15

2006

Сонгуулийн төв байгууллагын тухай хууль батлагдаж, Сонгуулийн ерөнхий хороо хараат бус, бие даасан байгууллага болов.

Сонгуулийн ерөнхий хороо нь 9 гишүүнтэй, байнгын үйл ажиллагаатай төрийн байгууллага.

Сонгуулийн үеэр аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн сонгуулийн хороод, хэсгийн хороод байгуулагдан тэдгээрт төрийн захиргааны болон төрийн үйлчилгээний албан хаагчид ажилладаг.

1945.10.20

Энэ өдөр улс орон даяар зохион байгуулсан тусгаар тогтнолын төлөө бүх нийтийн санал гаргуулах ажилд нийт

3304 **КОМИСС** БАЙГУУЛАН АЖИЛЛАЖЭЭ

17720 **ХҮН** ОРОЛЦЖЭЭ

2020 ОНЫ УИХ-ЫН ЭЭЛЖИТ СОНГУУЛИАР

ГУРАВ.

УЛС ТӨРИЙН НАМ, ЭВСЭЛ, НЭР ДЭВШИГЧ

Сонгогчидтойгоо холбоогүй болсон улс төрчид
“Хэн нь хэн бэ” гэдэг ангиллаас
“Энэ хэн бэ?” гэдэг ангилал руу шилждэг.

Уильям Ллойд Скотт (1915—1997),
Америкийн сенатор

“Нам нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасны дагуу нийгмийн ашиг сонирхол болон хувийн үзэл бодол, улс төрийн үйл ажиллагаа явуулах зорилгын үүднээс сайн дураараа эвлэлдсэн Монгол Улсын иргэдийн нэгдэл мөн” гэж Улс төрийн намын тухай хуулиар тодорхойлжээ.

Улс төрийн нам гэдэг нь нийгмийн бүлгүүдийн улс төрийн сонирхол, зорилго, эрмэлзлийг нэгтгэн илэрхийлдэг, тэдгээрийн хамгийн идэвхтэй хэсгээс бүрдэж, төрийн эрх мэдлийг олж авах, хэрэгжүүлэхэд тэднийг удирдан зохион байгуулдаг улс төрийн нэгдэл юм[4].

Монгол Улсын иргэн “Нийгмийн болон өөрсдийн ашиг сонирхол, үзэл бодлын үүднээс нам, олон нийтийн бусад байгууллага байгуулах, сайн дураараа эвлэлдэн нэгдэх эрхтэй”.

Үндсэн хуулийн арван зургаадугаар зүйлээс

Улс төрийн намын үүслийг сонгуультай холбож үздэг бөгөөд анх 1867 онд Английн Бермингем хотод үүссэн гэж үздэг байна.

Улс төрийн намын ялгагдах гол шинж нь тэд засгийн эрх авахын төлөө үзэл бодол, бодлого хөтөлбөрөөрөө өрсөлдөж, эрх мэдлийг олж авсан нөхцөлд төрийн бодлогыг тодорхойлж, түүнийг хэрэгжүүлэх боломжтой болдог. Тэгэхээр улс төрийн намын гол зорилго нь төрийн эрх мэдлийг хэрэгжүүлэх явдал бөгөөд энэ боломжийг зөвхөн сонгуульд оролцож олж авдаг. Тиймээс сонгууль бол улс төрийн намын үйл ажиллагааны хамгийн гол хэсэг байх нь. Сонгуулийн хууль тогтоомжоор сонгуульд оролцох улс төрийн намуудад тодорхой шаардлага тавигддаг. Үүнд,

- Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн хувьд Монгол Улсын Их Хуралд суудал бүхий улс төрийн нам дангаараа, эсхүл хамтран оролцох;

[4] *Сонгуулийн технологи. 6 дугаар нүүр. Т.Гантулга, УБ хот.*

- Улсын Их Хурлын сонгуулийн хувьд сонгууль товлон зарлахаас өмнө Улсын Дээд Шүүхэд бүртгүүлсэн нам сонгуульд оролцох;
- Орон нутгийн Хурлын сонгуулийн хувьд сонгууль товлон зарласан өдрөөс өмнө Улсын дээд шүүхэд бүртгүүлсэн, тухайн аймаг, нийслэл, сум, дүүрэгт өөрийн салбартай нам оролцох боломжтой байдаг.

Улс төрийн намууд өөрсдийн үзэл баримтлал, алсын хараг үндэслэн улс орны нөхцөл байдал, олон нийтийн санаа бодлыг судалсны үндсэн дээр улс төрийн үйл ажиллагааны ойрын зорилтуудаа тодорхойлж, сонгуулийн хууль тогтоомжид нийцүүлэн мөрийн хөтөлбөр боловсруулж сонгуульд оролцдог. Тухайлбал, Улсын Их Хурлын болон Орон нутгийн Хурлын сонгуулийн хуульд *"сонгуульд оролцох нам, эвсэл, бие даан нэр дэвшигч дөрвөн жилийн хугацаанд хэрэгжих сонгуулийн мөрийн хөтөлбөртэй байна"* гэжээ.

Улс төрийн намууд бусад намтай эвсэх боломжийг судалж, өөрийн намын сонирхлыг бусад намын сонирхолтой нийцүүлж, улс төрийн эвсэл байгуулж ажилладаг. Сонгуульд ч гэсэн улс төрийн нам дангаараа буюу хэд хэдэн намтай эвсэл болон оролцож болдог.

Сонгуулийн үйл ажиллагааны нэгэн салшгүй хэсэг бол нэр дэвшүүлэх үйл ажиллагаа юм. Улс төрийн нам Улсын Их Хурлын, Ерөнхийлөгчийн болон Орон нутгийн Хурлын сонгуульд оролцох нэр дэвшүүлэх үйл ажиллагаа, зарчим нь хууль, журмаар нарийвчлан зохицуулагдсан байдаг бөгөөд цаг хугацаа, тавигдах шаардлага нь сонгууль тус бүрд ялгаатай боловч дараах нийтлэг зохицуулалт бий. Жишээ нь:

- Улс төрийн нам, эвсэл сонгуульд оролцохоо илэрхийлж, сонгуулийн холбогдох байгууллагад албан ёсоор бүртгүүлж оролцох;
- Улс төрийн намууд эвсэл байгуулж оролцох үйл явцыг нарийвчлан зохицуулж, эвслийн гэрээ байгуулах, гэрээнд тусгасан байх зайлшгүй шаардлагыг тодорхойлох;
- Сонгуулийн эрх бүхий байгууллага улс төрийн намыг бүртгэсний дараа хуульд заасан хугацаа, шаардлага, журмын дагуу нэр дэвшүүлэх ажлыг зохион байгуулах;
- Нэр дэвшигчээр бүртгэх, бүртгэхээс татгалзах, нөхөн нэр дэвшүүлэх үйл явц;
- Ерөнхийлөгчийн сонгуулиас бусад сонгуулийн хувьд бие даан нэр дэвшүүлэх болзол, шаардлага, журам.

Улс төрийн намууд сонгуульд оролцохдоо тухайн сонгогдох албан тушаалд бүрнээ нийцэх хүнийг сонгон нэр дэвшүүлдэг. Намаас нэр дэвшүүлэх асуудлыг намын удирдах байгууллагын хуралдаанаар хэлэлцэж, нууц санал хураалтаар, эвслээс нэр дэвшүүлэх асуудлыг эвсэлд орох нам тус бүр өөрт ногдсон мандатад тохируулан нэр дэвшүүлэх асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэдэг.

"Нэр дэвшигч" гэж холбогдох хууль, журмын дагуу тухайн сонгуульд нэр дэвшиж бүртгүүлсэн, нэр дэвшигчийн үнэмлэх авсан иргэнийг хэлдэг.

Нэр дэвшигчдэд ажил хэрэг, нас, улс төрийн намын болон иргэний харьяаллын зэрэг өндөр шаардлага хуулиар тавигддаг. Тухайн албан тушаалд сонгогдож, эрхээ эдэлж, үүргээ биелүүлэхэд зохих дадлага туршлага, боловсрол мэдлэг, авьяас чадвар, арга барил зайлшгүй хэрэгтэй. Тухайлбал, зан суртахууны хувьд эх оронч, үнэнч шударга, хувиа хичээх бус нийт иргэн, улсын ашиг сонирхлын төлөө ажиллаж чадах Монгол Улсын иргэн байх шаардлага тавигддаг.

Сонгуульд нэр дэвшигчдийн хувьд сонгуульд тэгш оролцож, шударгаар өрсөлдөх боломжийг сонгуулийн хууль тогтоомжоор хангаж өгдөг. Үүнд,

- Нэр дэвшигч өөрт шаардлагатай байгаа мэдээлэл, лавлагааг гаргуулан авах;
- Гэмт хэрэг болон зөрчил үйлдэх явцад, эсхүл гэмт хэргийн болон зөрчлийн газарт нотлох баримттай баривчилснаас бусад тохиолдолд нэр дэвшигчийг бүртгэсэн сонгуулийн хорооны зөвшөөрөлгүйгээр эрүүгийн хэрэг үүсгэх, баривчлах, саатуулах, албадан саатуулах, цагдан хорих, орон байр, албан тасалгаа, тээврийн хэрэгсэл болон биед нь үзлэг, нэгжлэг хийхийг хориглох;
- Нэр дэвшигчийн нэр төр, алдар хүндийг гутаан доромжилсон худал мэдээллийг нийтэд дэлгэх, ийм агуулга бүхий хэвлэмэл материалыг нийтэд тараах, эсхүл мэдээллийн хэрэгсэл, цахим орчин дахь олон нийтийн сүлжээгээр тараахыг хориглох.
- Ерөнхийлөгчийн сонгуульд нэр дэвшигчийн хувьд нэр дэвшигчийн нэрийг нийтэд мэдээлсэн өдрөөс эхлэн төрийн хамгаалалтад авах зэрэг баталгаагаар хангана.

Монгол Улсад өнөөдрийн байдлаар Улсын Дээд Шүүхэд бүртгэлтэй 36 улс төрийн нам байна[5].

[5] *http://www.supremecourt.mn/nam*